

Анатолій Щедрін

Феномени «New Age» як індикатор соціокультурних трансформацій сьогодення

Розглянуто феномени «New Age» як індикатор соціокультурних трансформацій сьогодення, детермінація виникнення філософсько-релігійного руху «New Age», його світоглядні домінанти, New Age як сфера прояву релігійного синкретизму, особливості тлумачення проблеми позаземного розуму, валеологічні виміри, зв'язок з практикою багаторівневого маркетингу, роль Інтернет-мережі у відтворенні рухів Нью Ейдж.

Ключові слова: нові релігійні рухи; Нью Ейдж; соціокультурні трансформації; світоглядний кластер; особистісна трансформація; світоглядні домінанти; містичний досвід; реінкарнація; карма; релігійний синкретизм; позаземний розум; рух холістичного здоров'я; багаторівневий маркетинг

Сучасна людина живе у світі постійних конфліктів, природних і соціальних катаклізмів і протиріч, що набувають дедалі більшої гостроти. Науково-технічний прогрес став джерелом не тільки численних благ, але й поставив людство на межу катастрофи: божевільне й безглузде марнотратство природних і людських ресурсів веде природу, навколишнє середовище до загибелі, а багато мільйонів людей до виродження, захворювань і смерті. Ситуація, що склалася, свідчить про входження людства в чергову смугу *глибинної соціокультурної трансформації*, яка має певні *індикатори*. Ними є ті нові явища, що виникають як в контексті сталих соціальних інституцій, культурних практик, так і нових форм освоєння світу, що виникають в тих чи інших локусах збуреного соціокультурного простору внаслідок некерованого фокусування культурних трендів.

Найглибшу кризу, яка має інституційні, світоглядні, антропологічні та інші виміри, переживає й *релігія*. Зокрема, сучасні релігійні організації виявилися тісно пов'язаними не лише з політичними й соціальними інститутами, але й елітами, які ці інститути обслуговують. Численні церкви дискредитували себе в очах не тільки невірних, але й віруючих; їх відхід від церков прискорився. А водночас помітно активізувався пошук *нових медіаторів* для встановлення особистих, особистісних контактів із Богом, який має індикативний характер соціокультурної трансформації щодо релігії. В умовах зростаючого відчуження, яке набуває рис *антропної*

катастрофи, цей пошук спирається на *ідеалізовані уявлення* про релігію як очищення, страждання і звільнення, і про Бога як істину, правду, красу, свободу, любов, милосердя, гуманізм; Бог не є сила, не є влада, що поневолює людину. Виразником цих трендів, їх соціокультурним репрезентантом стає сукупність рухів, течій, угруповань тощо, які набули назву «New Age».

«New Age» («Нью Ейдж») – з *англ.* «Новий Час», «Новий Вік», але найбільш точним перекладом є, мабуть, «Нова Ера». Поняття «New Age» набуло розповсюдження в західних ЗМІ, філософсько-релігійнознавчій літературі на початку 80-х років ХХ ст. Джерелами вивчення феномену «New Age» є поширені в глобалізованому соціокультурному просторі артефакти різної природи. Серед них є *орієнтальні концепти, образи, технології* (йога, медитація, дзен); формоутворення *девіантної науки*, серед яких помітне місце належить *альтернативній медицині*; значний сектор в *уфологічних концепціях; езотеричні* тексти і технології (астрологія, неомагія, неотеософія); прискорено зростаючий масив документів *ченнелінгу*, який постулює не тільки актуальну присутність, але й прогресорську діяльність на Землі Вищого Розуму; *спіритизм*, який перетворюється на релігію, конкуруючу з католицизмом (зокрема, в Бразилії); модифікована *екологія* тощо.

Масив джерел, які репрезентують феномен New Age, свідчить не тільки про його зростаючу потужність, але й про сформованість певного *культурного ряду*, наявність якого виробляє певний тренд, забезпечуючи тривале існування того чи іншого феномену у хронотопі культури. Вже в ХІХ ст. збираються до купи його окремі елементи, формується потужний культурний тренд, репрезентований *розвинутою субкультурою*, новими релігійними рухами (НРР), до вивчення яких докладали чималих зусиль А. Баркер, М. Бах, П. Бергер, Р. Беллу, Е. Вандерхілл, К. Кемпбелл, Р.Т. Керрол, Дж. Саліб, Р. Старк, та ін. Ця праця триває й у вітчизняній філософсько-релігійнознавчій думці¹. Важливим джерелом є доробок представників руху New Age, наприклад, М. Фергюсон, Ф. Капра, Ш. Маклейн. Необхідно зважати також на видання довідникового характеру, в яких узагальнюються напрацювання шанувальників руху в різних культурних практиках².

Мета дослідження. Розгляд феномену «New Age» як індикатора соціокультурних трансформацій сьогодення потребує аналізу соціокультурної детермінації його виникнення, світоглядних домінант цього філософсько-релігійного руху, New Age як сфери прояву релігійного синкретизму, особливості тлумачення проблеми позаземного розуму його прихильниками, валеологічні виміри, зв'язок з практикою багаторівневого маркетингу.

Наука, техніка, технологія, New Age у глобалізованому соціокультурному просторі. Секулярний характер сучасного суспільства трансформує *сферу чудесного*, яка є притаманною всім без винятку культурам. Сама релігія без віри в чудо, – взагалі не релігія, а її монополія на чудо (яку вона відстоювала достатньо жорсткими методами, зокрема, у Середньовіччі) була порушена іншими культурними практиками. Потрібно зазначити, що технології майбутнього вже в семантичному полі модерної культури позначають як «чудеса науки». Але *катастрофи* планетарного масштабу, що створюються цими «чудесами», викликають збурення у соціокультурному просторі (Севезо, Бхопал, Чорнобиль, Мексиканська затока, Фукусіма тощо), викликають зворотну реакцію – страх, *стійки фобії* щодо потенційних соціотехнічних збоїв або жажливих сил, викликаних цими «чудесами». Культура як система, сутнісною рисою якої є процеси самоорганізації, продукує широкий спектр технологій, скерованих на стабілізацію системи, додання тим чи іншим чином деструктивних імпульсів. Серед них був і феномен New Age.

Слід зауважити, що взагалі чудо вражає не тільки нашу *уяву*, але й найголовніше – *волю*. Чудо, взагалі – те саме, що і страх (перед невідомим, таким, що не піддається раціональному поясненню). Може саме тому Христос, за переказами, не творив чуда заради самого чуда. Тому в кризовій культурі стверджується не завжди артикульоване переконання в тому, що *справжнє чудо – це вільна й непоневолена віра, яка має стати інструментом перетворення світу*. Та й взагалі в страхові немає любові. Страхові притаманне стійке відчуття невизначеності й очікування, яке стає психологічним підґрунтям цілого кластеру філософсько-релігійних рухів, що здобув назву New Age.

Секуляризація, New Age та геокультурні виміри нової релігійності. Секулярний характер сучасного суспільства, світоглядні доміанти якого сформувалися в добу Просвітництва, не тільки припускає, але передбачає *відмирання релігійності як світоглядної парадигми*. Роль релігії як домінуючого інтегратора основних і, в першу чергу, політичних систем сучасного світу невпинно зменшується, згасає, релігія перетворюється на одну з багатьох соціальних структур. Відбувається фіксація відмови монотеїстичних релігій від претензій на організацію світового політичного простору на імперських принципах. Винятком тут, мабуть, залишається іслам, радикально-фундаменталістське крило якого прагне відродження *Нового Халіфату* не тільки як певної альтернативи західної моделі глобалізації, але й як вирішення загальноцивілізаційної кризи.

Претензії на всесвітній статус основоположень релігійного світогляду стають культурним андеграундом; вони підтримуються винятково в *ортодоксально-фундаменталістських соціальних верствах*, із українськими радикальними соціальними проектами їх сповідників і послідовників. Зростання їх сили, впливу на велику політику має зворотній бік, – пошук принципово нових, *гуманізованих медіаторів* для встановлення особистісних контактів із Богом непоневоленої віри.

New Age: очікування епохи «великого перетворення». Поглиблений філософсько-культурологічний аналіз феномену «New Age» дозволив виявити соціокультурні підстави помітного сплеску інтересу щодо зазначеного руху, який знайшов відображення у системі груп, не пов'язаних між собою ані централізованою організацією, ані нормативними догматикою й культом.

Елементи New Age мають саме різне походження, історію формування, форми буття в культурі й цілі: інтерес до Сходу, йоги, до техніки медитацій, до практик дзен, до альтернативної медицини, астрології, магії, спиритизму тощо³. Однак, у світогляді прихильників ідей й ритуалів New Age є щось загальне, певний *інваріант*, який дозволяє бачити в цьому строкатому утворенні *цілісне явище*, якому належить помітне місце серед НРР. Домінантами специфічного світогляду, який поділяють «люди New Age», незалежно від форм їх релігійних практик, полягає в тому, що вони *стверджують настання нової епохи «великого перетворення»*⁴. Ця прийдешня культура New Age, що повинна прийти на зміну сучасній культурі, має бути набагато досконалішою. Її прихід знаменуватиметься *грандіозним стрибком у духовному, ментальному й технологічному розвитку людства*. І в цьому сенсі ці настрої є резонансними щодо домінуючих світоглядних трендів епохи докорінної соціокультурної трансформації, яку переживає людство. Одним з каналів артикуляції цих настроїв є *астрологічний дискурс*; окремі групи, що захоплюються цією культурною практикою, називають цю епоху «Ерою Водолія». Початок цієї ери відносять до сучасності або найближчого майбутнього (XX – XXII ст.).

New Age: світоглядні домінуючі. Рухи, що вважають себе складовими New Age, поєднує система світоглядних принципів, які часом суперечать одне одному, але в цілому утворюють *рухливий, мобільний світоглядний кластер*, елементи якого розподілені в глобалізованому соціокультурному просторі, в системі субкультур і притаманних їм дискурсів. Світогляд «людей New Age» тим або іншим чином визначається додержанням принципу *монізму*. Сбме з нього виводиться все різноманіття космосу, джерелом якого є Єдина Божественна Енергія, або безособовий Бог («Сила»). Цей аспект

нюейджерівського дискурсу безпосередньо пов'язаний з ідеями фантастичної кіноепопеї Джорджа Лукаса «Зоряні війни»; його виразником стає *джедаїзм* – новий релігійний рух, який сформувався на початку ХХІ ст.⁵

Однією з філософських засад рухів New Age є *пантеїзм*, який є індикатором епох соціокультурної трансформації – віра в те, що «Бог – це Все й Усе – це Бог». Саме пантеїзм є спонукальною силою пошуків Бога, Божественного у кожній людині, у кожному прояві природи. Він орієнтує «людину New Age» на пошук і відкриття божественності усередині себе шляхом *внутрішньої трансформації*. Завершенням еволюції людини є її перетворення в божество, досягнення тотожності людини з Богом. Повне завершення внутрішньої трансформації може наступити не актуально, а в наступних життях.

Ключовим моментом у процесі *особистісної трансформації* є не вивчення чужих догм, а одержання власного *містичного досвіду*, який, власне, і дозволить людині піднятися на наступний щабель у самопізнанні. З дослідженням і пропагандою *змінених станів свідомості*, які, як вважається, сприяють процесу особистісної трансформації, пов'язаний *рух свідомості*. Цей напрям у контексті New Age спирається на застосування низки методик: наркотичних засобів (галюциногенні гриби, ЛСД тощо), дихальних техніках (напр., холотропне дихання) тощо.

Важливою світоглядною домінантою рухів New Age є рецепція західною свідомістю важливого елементу, що має орієнтальну природу, – уявлення про *реінкарнацію й карму*. Необхідність реінкарнації пояснюється і доводиться загальними уявленнями про *циклічну природу життя* як такого.

Реінкарнація не зводиться при цьому до рівня своєрідного «духовного туризму», беззастережної віри в те, що людина проживає безліч життів, кожного разу відроджуючись після смерті. Як і в індуїзмі, ця ідея набуває *етичного навантаження* – гарні вчинки приводять до благих наслідків, а погані – до негативних. Цей зв'язок має онтологічний характер, – він поширюється не тільки на плінне життя, але й на всі попередні й наступні.

«Люди New Age» мають власні погляди на *соціальну природу релігії*. З їх позиції фактично існує тільки одна релігія – *універсальна релігія*. Всі різноманітні релігії світу є альтернативними шляхами до однієї й тієї ж мети – Бога. Тому носії *релігійного синкретизму*, прибічники об'єднання різних релігій, синкретичні рухи (той же *бахайїзм*, навіть частина релігійних чинників традиційних релігій, які дотримуються постулатів *єкуменізму* в його крайніх проявах тощо) цілком комфортно почувають себе в контексті нюейджерівського дискурсу.

New Age: передвідчуття інших світів. Прибічники численних рухів New Age тлумачать проблему, яка має загальноцивілізаційне значення, – *контакту з позаземними цивілізаціями*⁶. Вони виходять з того, що людство є суб'єктом діалогу з *позаземним розумом*, обрані земляни є отримувачами повідомлень «каналами» одкровення від неземних істот різної природи. В соціокультурному просторі сьогодення виник феномен, який здобув назву «ченнелінгу» (від *англ.* channel – «канал»). У контексті сучасних ньюейджерівських вчень ченнелінг розглядається як «прокладання каналу», «передачу по каналу» інформації від іншої свідомості, що не перебуває в людській формі, як контакт з іншими формами позалюдського, надлюдського розуму, що перебуває не тільки в астрономічному Всесвіті, але й *багатосвітовому Універсі*. Він передбачає відкриття і утримання стійкого каналу зв'язку, «контакту» з тими сутностями, яких усі, хто перебуває в контексті ченнелінгу як культурної практики, вважають не тільки «старшими братами» людства, але й важливими, ледь не вирішальними бкторами його історії⁷.

Уявлення про останні заповнюється вибагливою комбінаторикою постмодернової культури. Окрім того, в практиці ченнелінгу вбачають спосіб підключення до «всесвітнього розуму», до безмежного резервуару інформації («Поле Акаші»), що існує з моменту виникнення нашого Всесвіту. В рамках нових світоглядних парадигм практика ченнелінгу є складовою частиною соціокультурних механізмів рецепції ідей *філософії космізму* в світоглядні підвалини New Age, зокрема стратегій актуалізації космістських принципів в сучасному інформаційному суспільстві – в просторі Світової мережі⁸.

New Age валеологічна складова. У сфері особистої трансформації існують рухи New Age, які можна визначити як його валеологічну складову. Перш за все, це *рух Холістичного Здоров'я*.

Остання чверть ХХ ст. – час становлення нових ринкових технологій в усіх сферах соціального життя, коли головною непереборною рушійною силою всієї людської діяльності стає прагнення до економічної вигоди. Разом з тим, аналіз проблем сучасної культури, її кризового стану націлює насамперед на *антропологічні пріоритети*, на контекст здорового суспільства, де впливи на емоційну сферу людини не тільки не приведуть до біопсихічних і соціальних зривів і деформацій, але й будуть сприяти більш комфортній і ефективній взаємодії всіх учасників соціального процесу. Рецепція саме цих загальнокультурних трендів відбулась в феномені New Age.

Сучасні крос-культурні дослідження свідчать про те, що кількість депресивних порушень значно зростає в тих культурах, де найбільш значимими визнаються індивідуальні досягнення й успіх, прагнення попри все до високих стандартів якості життя. Емоційні порушення, неврози пов'язані з культом конкурентності, сили, успішності. Зростає тиск суспільства на людину, «людина маси» відчуває себе загубленою, самотньою, ні до чого не причетною, відбувається девальвація найважливіших духовних цінностей. Протягом останньої чверті ХХ ст. перед сучасною культурою драматично очевидним стає завдання – знайти способи *валеологічного* (з погляду здорового способу життя) протистояння тенденціям технологічного детермінізму; альтернативою цьому стає цілком реальна можливість канути в небуття.

Шанувальники валеологічних практик світоглядні доміанти вважають, що особиста трансформація приводить до *зцілення*. У питаннях лікування й здоров'я «люди New Age» не довіряють традиційній медицині, бо вважають її неприродною, знеособленою щодо хворих («лікують хворобу, а не хворого»). Фізичне й духовне здоров'я людини безпосередньо пов'язують з реалізацією комплексного підходу до лікування, що позначає необхідність методів лікування, зорієнтованих на особистісні характеристики. В контексті New Age знайшли розповсюдження акупунктура, мануальна терапія, дієта (численні шанувальники руху є вегетаріанцями), натуральні рослинні препарати, і багато інших різновидів терапій⁹.

Під впливом New Age виникає чимало плинів целительства, що надають «друге дихання» різним практикам *нетрадиційної медицини*, діапазон яких є надзвичайно широким – від шаманізму, традиційної медицини Африки, Китаю, Індії, Тибету до психотерапії й складних *еніологічних* технологій «біокорекції організму» із застосуванням спеціального обладнання¹⁰. Дані валеологічні технології мають не тільки різний ступінь ефективності та корисності (і здійснюються у легальній, напівлегальній й у нелегальній формах), але й різночасове походження, різні соціокультурні витоки і засади.

На західну культуру безпосередньо вплинула така світоглядна домінанта New Age, як *рух за розвиток людського потенціалу*, який визнає важливість самовдосконалення людини й розвитку її позитивних якостей. Помітне поширення програм особистісного росту, *бізнес- і психологічні тренінги* у своїй основі мають практики, вироблені саме в рамках New Age. Серед них заслуговує на увагу т.зв. *багаторівневий маркетинг* (multilevel marketing – MLM), який також називають ще *мережним маркетингом*¹¹. Його розповсюдження свідчить про те, що попри всю опозиційність щодо

сучасної цивілізації, критику її ринкових засад, значні сегменти New Age, носії зазначених культурних практик перетворилися на частину Системи.

New Age, інтернет-мережі, «інформаційний релігійний ренесанс» та зміни геокультурних вимірів сучасної релігійності. Досвід функціонування рухів New Age в глобалізованому соціокультурному просторі переконливо засвідчив, що *релігійні інтернет-мережі більш ефективні, ніж традиційні релігійні інститути*, які є, зазвичай, організованими за етно-національними ознаками. Вже сьогодні теле- і Інтернет-проповідники впливають на погляди й думки не тільки своїх співгромадян, але й строкатої аудиторії, розподіленої в глобалізованому соціокультурному просторі. Авторитет таких проповідників є значно вищим, ніж авторитет традиційних соборних панотців, що віщають святі слова в без того загубленій в просторі й часі сталій аудиторії. Тобто роль традиційних засобів контролю внутрішнього, духовного влаштування людини поступово буде применшуватися. В той же час релігія в мережевому суспільстві, яка набуває нових форм існування New Age, із стану пригніченого модернізмом пережитку архаїки й маргінала знову стає впливовим фактором сучасного життя.

Висновки. Феномен «New Age» є репрезентативним індикатором соціокультурних трансформацій сьогодення, детермінований докорінними змінами, що відбуваються в науці, техніці, технологіях, суперечностями процесів секуляризації, зміною геокультурних вимірів нової релігійності. Виникнення філософсько-релігійного руху New Age, його світоглядні доміканти віддзеркалили очікування епохи «великого перетворення». Рухи, що узагальнюються поняттям «New Age», є індикатором експансії нової релігійності у формах окултизму, магії, містицизму, паранаукових вірувань, нетрадиційних методів лікування. Рухи, що є складовими New Age, поєднують систему світоглядних принципів, які часом суперечать одне одному, але загалом утворюють рухливий, мобільний світоглядний кластер, елементи якого розподілені в глобалізованому соціокультурному просторі, в системі субкультур і притаманних їм дискурсів. В ньому присутні тлумачення проблеми позаземного розуму, що мають загальноцивілізаційне значення, валеологічні виміри, зв'язок з практикою багаторівневого маркетингу. Феномен «New Age» радикально відрізняється від історично сформованих, традиційних для даного суспільства релігій, водночас є сферою прояву релігійного синкретизму. Активними популяризаторами New Age є люди, які плідно працювали і працюють в таких сферах культуротворення, як філософія, релігія, фізика, окултизм, психологія, міфологія, холістичне здоров'я, освіта, політика, економіка, соціологія й інше. Рухи New Age активно використовують можливості Інтернет-мережі, що дає певні підстави для тверджень про «інформаційний релігійний ренесанс» та зміни геокультурних вимірів сучасної релігійності.

- ¹ Щедрін А.Т. Натуралістичні міфи – феномени нової неорелігійності / А.Т. Щедрін // Історія релігії в Україні: У 10-ти т. / За ред. А. М. Колодного. Редколегія: А.М. Колодний (голова) та ін. – Нові релігії України. – Т.8. – К., 2010. – С. 59-70.
- ² Gale Encyclopedia of Alternative Medicine / Jacqueline L. Longe, project editor. – Thomson Gale, a part of The Thomson Corporation, 2005. – Vol. 1. – (A-C); Vol. 2. – (D-K); Vol. 3. – (L-R); Vol. 4 – (S-Z).
- ³ Ледбитер Ч. Чакри / Ч. Ледбитер, Е. Блаватская. – М.: Алетея, 2005. – 272 с. (Серия: «Спираль познания»).
- ⁴ Поляков С. П. Наближається індиго цивілізація / С. П. Поляков // Трибуна. – 2005. – № 34. – С.18-19.
- ⁵ Силантьев Р. А. Обыкновенный джедаизм. Религия Далекой, Далекой Галактики и недалекой западной интеллигенции [Электронный ресурс] // Портал Богослов. Ru. Электрон. текст. дан. [Б.м.], 17.10.2008. URL: www.bogoslov.ru/text/321846.html (Дата звернення: 20.12.2013). – Назва з екрану.
- ⁶ Щедрін А.Т. Філософсько-антропологічні аспекти проблеми пошуку виважених цивілізацій / А.Т.Щедрін // Антропологічні виміри філософських досліджень. – Дніпропетровськ, 2013. – Вип. 3. – С. 30-42.
- ⁷ Щедрін А. Т. Ченнелінг як індикатор динаміки постмодерної релігійності: філософсько-релігієзнавчі, культурологічні виміри / А.Т.Щедрін // Культура України: зб. наук. пр. – X. : ХДАК, 2013. – Вип. 40. – С. 150-160.
- ⁸ Щедрін А.Т. Ченнелінг як культурна практика доби постмодерну: геокосмічні виміри / А. Т. Щедрін // Культура України : зб. наук. пр. – X., 2013. – Вип. 41. – С. 70-81.
- ⁹ Gale Encyclopedia of Alternative Medicine / Jacqueline L. Longe, project editor. – Thomson Gale, a part of The Thomson Corporation, 2005. – Vol. 1. – (A-C) – P.122-127, 164-167.
- ¹⁰ Gale Encyclopedia of Alternative Medicine / Jacqueline L. Longe, project editor. – Thomson Gale, a part of The Thomson Corporation, 2005. – Vol. 4 – (S-Z). – P. 1834-1837, 2031-2033; 2033-2038; Vol. 1 - (A-C) – P. 173-178; Vol. 4 – (S-Z). – P. 2033-2038.
- ¹¹ Кэрролл Р. Т. Энциклопедия заблуждений: собрание невероятных фактов, занимательных обманов и опасных поверий / Роберт Т. Кэрролл; Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – С.228-231.

SUMMARY

Anatoliy Tshedrin

Phenomena of «New Age» as an indicator of socio-cultural transformation of contemporaneity

The phenomenon of «New Age» as an indicator of social and cultural transformations of contemporaneity, determination of the philosophical and religious movement «New Age», its ideological dominance, the New Age as a sphere of manifestation of religious syncretism, especially the problem of interpretation of extraterrestrial intelligence, valeological dimension connection with the practice of multilevel marketing, the role of Internet network in the reproduction of the New Age movement are discussed.

Keywords: new religious movements; New Age sociocultural transformation; ideological cluster, personal transformation, the dominant philosophical, mystical experience, reincarnation, karma, religious syncretism, extraterrestrial intelligence, holistic health movement; multilevel marketing